

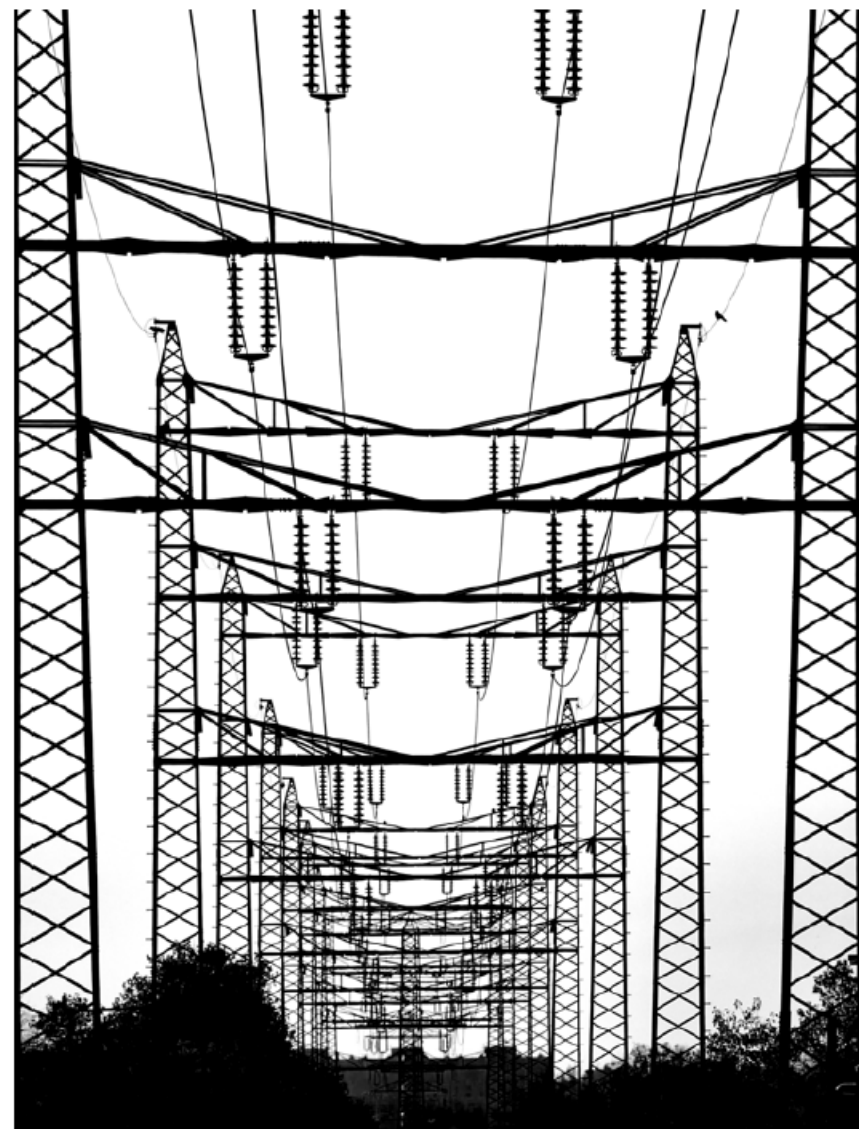
Az emberi felsőbbrendűség mint a természet kizsákmányolásának háttérideológiája

GONDOKDOLTÁL MÁR AZON, HOGY VALÓJÁBAN MI IS A TERMÉSZET? A CSILLAGOS TÉLI ÉGBOLT, EGY ÓZ PATÁJÁNAK NYOMA, A HARMATOS GYEP, HÓBORÍTOTTA LANKÁK A KÖDBEN? MINDEZ, IGEN – ÉS MI MÉG? S VAJON MIÉRT ÉRZÜNK ZSIGERI KÖZÖSSÉGET, ÖSSZETARTOZÁST MINDAZZAL, AMIT ÉLETNEK NEVEZÜNK? AMI OLYAN TÖRÉKENY, S PARADOX MÓDON MÉGIS HIHETETLENÜL ERŐSI A VÁLASZ EGYSZERŰ: A TERMÉSZET NEM A MI KÖRNYEZETÜNK! A TERMÉSZET MI MAGUNK IS VAGYUNK. HISZEN MINDAZ, AMIT MEGESZÜNK VAGY BELÉLEGZÜNK, MÁS ÉLŐLÉNYEK TESTÉVEL KAPCSOL ÖSSZE BENNÜNKET: MOLEKULÁRIS SZINTEN ÁGYAZÓDUNK EBBE AZ ÉLŐ RENDSZERBE. S MINDAZ, AMITŐL TÖBBNEK GONDOLJUK MAGUNKAT ENNÉL, TESZ BENNÜNKET KEVESEBBÉ. EZ A MI KÖZÖS TRAGÉDIÁNK, AMELYBEN MÁSOKKAL, MÁS LÉTFORMÁKKAL OSZTOZUNK.

Az emberi felsőbbrendűség hiedelme

Az emberi történelem során a természet rajtunk kívül álló részéhez való viszonyunk számos változáson ment keresztül, mégis túl régóta makacsul tartja magát a hit, hogy mi mások, sőt, többek vagyunk a többi fajnál. Bár egyéni ízlés kérdése, hogy a teremtés koronájaként vagy az evolúció csúcsaként gondolunk magunkra, a jelenkor embere számos társával osztozik az emberi felsőbbrendűség hiedelmén. Az az axiómánk, hogy az ember egyedülállóan kivételes a földi életformák között, s a magasabb rendű tudatosság kizárólagos birtokosa, alapot szolgáltat arra, hogy más fajokat „alsóbbrendűként” kezeljünk. Ez az ideológia lehetővé teszi, hogy magunkat a természet többi szereplője fölé helyezzük, és igazoljuk más élőlények eszközként való használatát, élőhelyek kisajátítását és az élő rendszerek kizsákmányolását. Mindazonáltal, ha közelebbről vizsgáljuk az állatvilágot és a növények összetett kapcsolatait, a fajok közötti kommunikáció és együttműködés olyan mélységei tárulnak fel, amelyek az elképzeléseinket újraértelmezésre készítetik. A kérdés csak az: szeretnénk-e újraértelmezni azt, amiben élünk és felnőttünk?

Az ököpszichológia egyik alapvető felismerése, hogy a globális környezeti válság mögött olyan pszichológiai mintázatok rejlenek, amelyek mélyen gyökereznek társadalmaink kulturális és etikai alapjaiban, így gyökeres változásra, ún. paradigmaváltásra van szükség. Ezért is érdekes az, hogy számos természetvédelem iránt elkötelezett laikus és szakember is gyakran ugyanabból a főlérendelt nézőpontból tekint a természet többi részére – csupán a

kizsákmányoló felsőbbrendűség helyett a „jó gazda” szerepébe helyezkedve. De gondoljunk csak bele: a két megközelítés gyökeresen nem is különbözik egymástól, mindkettő ugyanazon paradigma része – miközben a globális környezeti válság meghaladása paradigmaváltást igényel!

Rendszerszintű elnyomás

A társadalmi hierarchiákban gyakran tapasztalható elnyomás megjelenik az élő rendszerekkel való kapcsolatunkban is: e rendszerszintű elnyomás érhető tetten a természeti erőforrások túlhasználatában és az élőhelyek kisajátításában. A mögötte rejlő „fajizmus” (angolul speciesism), amely az emberi faj elsődlegességét és egyeduralmát hirdeti, ugyanúgy diszkriminatív, mint a szexizmus vagy a rasszizmus – csak ezúttal a nem emberi élőlényekre irányul.

Fontos látni, hogy mindezek nem egyéni, hanem rendszerjelenségként értelmezhetők, s olyan mélyen ágyazódnak a társadalom szövetébe, hogy legtöbbször belülről láthatatlanok, akárcsak a levegő, amelyet magunkba szívunk. Ha viszont kettőt hátrálépünk, s kicsit távolabbról tekintünk rá a működésünkre, társadalmi struktúráinkra és a szóhasználatunkra, jobban megérthetjük ennek a rendszernek a hatásait és kiterjedtségét.

A természet mint „külső csoport”

Mikor a természet szóval illetjük a hálózatot, amelynek részei vagyunk, ezzel egyúttal kívülre is helyezzük, leválasztva magunkat róla, és minden más szereplőjét egy differenciálatlan tömeggé redukáljuk. Ez nagyon hasonló ahhoz, mint amikor egy társadalmi csoportot kívülálló „másikként” szemlélünk.

A pszichológia ezt a jelenséget külső csoport homogenizációnak nevezi, és arra utal, hogy a csoport tagjait egybeolvadó, megkülönböztetés nélküli tömeggént kezeljük. Ahogy a külső társadalmi csoportok esetében ez a homogenizált nézőpont sztereotípiákat szül, úgy az „ember és természet” dichotómiája is torzíthatja a világmépünket.

Ez a látásmód gyakran együtt jár az empátia csökkenésével, hiszen amikor a természet többi részét egységes masszaként vagy háttérként észleljük, kevésbé érezzük szükségét annak, hogy megértsük az egyes élőlények sajátos igényeit, nézőpontjait, valóságát. Emiatt joggal feltelelezhetjük, hogy az egyedi sajátosságok elmosása és a fajok egyforma, egyöntetű kategóriákként való kezelése akadályozhatja a környezettudatos viselkedést és az ökológiai felelősségvállalást.

Pedig más élőlények nézőpontjába, helyzetébe belehelyezkedni nemcsak szemléletformáló, hanem egy hihetetlenül izgalmas kaland is lehet. Ez a különös utazás megnyit egy olyan világot, ahol minden létforma saját törekvésekkel és történettel bír. Hogyan indulhatunk el ezen az úton? Ennek részleteiről majd egy következő cikkben fogok írni.

Írta:

Molnos Zselyke

biológus, tanácsadó
szakpszichológus

Országos Pszichológiai Intézet,
ecopsychology.hu

